

75
0-39

Norsaid Oydinov

TASVIRIY SAN'AT TARIXI

Книга должна быть
возвращена не позже
указанного здесь срока

Количество предыдущих
выдач _____

--	--

Ф.И.О.
0-39.

О'ЗБЕКИСТОН RESPUBLIKASI OLIY
VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI
O'RTA MAXSUS, KASB-HUNAR TA'LIMI MARKAZI

NORSAID OY

TASVIRIY SAN'AT TARIXI

O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim
vazirligi tomonidan o'quv qo'llanma sifatida
tavsiya etilgan

1663 5674/1

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI
TOSHKENT VILOYATI CHIRCHIQ
DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI
AXBOROT RESURS MARKAZI
1-FILIALI

TOSHKENT
«IJOD» NASHRIYOT UYI

CHIRCHIQ SHAHAR IJTIMOY-
IQTISODIY VA MAISHIY XIZMAT
2005B-HUNAR KOLLEJI
AXBOROT-RESURS
MARKAZI 5674/1

16 08

Oydinov Norsaid.

Tasviriy san'at tarixi: O'ra maxsus, kasb-hunar kollejlari uchun o'quv qo'llanma.—T.: «IJOD» nashriyot uyi, 2007.—80 b.

Taqrizchilar: San'atshunoslik nomzodi, professor
N.Abdullayev.

«Tasviriy san'at» fani o'qituvchisi
Sh.Ahmadjonova.

Ushbu qo'llanmada tasviriy san'atning tur, janrlari va tarixi haqida hikoya qilinadi. Tasviriy san'at namunalari bo'lgan haykallar, devoriy suratlari haqida so'z yuritiladi. Bir qator tanqidiy rassomlarning ijodi, hayoti haqida ma'lumotlar beriladi. Qo'llanma san'at va madaniyat sohasidagi o'ra maxsus kasb-hunar kollejlari va akademik litseylar o'qituvchilari uchun mo'ljallangan.

BBK 85.1.9722

**Nashrga
tayyorlovchi:** **Hamdam Ismoilov**

KIRISH

O'zbek xalqining o'timishi Markaziy Osiyo xalqlari tarixi bilan chambarchas bog'liq. Xususan, san'at tarixi mavzusida ham uzviy mustaraklikni ko'ramiz. Ushbu qo'llanma umumturk ma'naviyatining ana shunday ulkan bir bo'lagi — tasviriy san'at tarixi va nazariyasini o'rganishga qaratilgan. Bu mavzuni o'rganishdan asosiy maqsad o'quvchilarni tasviriy san'at sirlari bilan tanishtirish, yoshlar ongida o'timish san'atiga hurmat tushunchalarini shakllantirishdan iboratdir. Zotan, ajdodlarimiz yaratgan tasviriy, amaliy bezak san'ati, shuningdek, me'morchilik yodgorliklari tarixining jonli va ishonchli ko'zgusi sanaladi. San'atning mo'jizali sirlari shundaki, san'atkorlar yaratgan ijod namunalari sahifadon tanlamaydi. Shuning uchun ham odamlar qaysi millatga mansub bo'lmasin, qaysi hududda yashamasin san'at olamidan birdek bahramand bo'lishadi. San'atkorning ezigulik targ'atuvchilik vazifasi esa hamma mintaqalarda o'zgarmasdir.

O'zbekiston tasviriy san'ati tarixi — jahon tasviriy san'ati tarixining ajralmas qismi. Biroq, O'zbekiston hududiga mansub bo'lgan tasviriy san'at tarixi bir qator alohida ko'rinishlarga ham ega. Biz o'sha o'ziga xoslik va farqlanish jihatlari quyidagi bosqichlar asosida o'rganishni maqsadga muvofiq deb topdik:

1. G'orlar, qadimgi toshlar va turli qoyalarda saqlanib qolgan ibtidoiy tasvirilar;
2. Loy, ganch, tosh va yog'ochdan ishlangan qadimgi haykallar — ning saqlanib qolgan ijod namunalari, turli hunarmandchilik buyumlaridagi tasvirilar;
3. Shoh saroylari, ibodatxona hamda shu kabilarga oid devoriy rasmlar;
4. Islom madaniyati davridagi kitob va albomlarga ishlangan miniatyura va tasvirilar, me'morchilik obidatlari hamda boshqa yodgorliklardagi rasmlar;
5. Yevropa san'ati ta'sirida yangicha shakllangan XIX asr oxiri va XX asr boshlaridagi tasviriy san'at;
6. XX asr tasviriy san'ati;

bobomiz Alisher Navoiyning haykali monumental asardir. Agar haykal ijodkorining o'z xohishi va ijodiy izlanishi miqyosida ishlansa, hamda shu yo'sindagi asarlarga xos jihatlari amalga oshirilsa, bu dastgoh asari bo'lib uni muzeyga yoki o'quv darsxonalariga qo'yish mumkin.

Tasviriy san'atning miniatyura yo'nalishi xarakteri va uslublari bilan alohida ajralib turadi. Miniatyura asarlarida rangtasvir va grafika turlari unsurlari ham ishtirok etadi. Miniatyura san'atidagi asarlar to'g'ri uch o'lchamli chiziqi perspektivaga asoslangan tasviriy san'at turlaridan ma'lum darajada farqlanadi. Ammo shu narsa ham ma'lumki, o'rinish miniatyura san'atining o'ziga xos sir-asorlari bo'lib, bu sohada o'rganilmagan badiiy muammolar juda ko'p. Miniatyura san'atining siru asorlari va muammolari xususida ushbu kitobning miniatyurachi rassomlar hayoti va ijodi haqidagi mavzularida batafsilroq to'xtalishga harakat qilamiz.

Tasviriy san'at turlari

1. Haykaltaroshlik. Bu san'at ko'rinishiga qarab dumaloq va qabariq (relef) haykallar yaratish turiga bo'linadi. Dumaloq haykallarni hamma tomondan ko'rish mumkin. Agar bu san'atda inson obrazining bosh qismi yoki beligacha tasvirlansa, bunday haykallar byusti deb ataladi. Relief (qabariq) haykallar esa yuzaga bo'rtirib ishlangani uchun faqat bir tomondan ko'rishga mo'ljallangan bo'ladi. Relieflar o'z o'rnida Gorelef va Barelef guruhiga bo'linadi. Gorelef yuzaga yopishgan holda nisbatan bo'rtib ko'rinadi. Goho biror-bir bo'laji dumaloq haykal darajasida ham bo'ladi. Bareleflar yuzaga nisbatan kam bo'rtib tasvirlanadi, bu o'rinda tanga va taqinchoqlarni misol qilib keltirish mumkin. Haykaltaroshlik san'ati asosan qattiq jismlardan - tosh, yog'och, marmar, granit, bronza, gips va boshqa shu kabi materiallardan tayyorlanadi.

Haykaltaroshlik san'atining qadimgi namunalari xalqlarimizning tarixini, e'tiqodlarini, estetik dunyoqarashlarini, turmush tarzini o'zida aks ettirgani bilan qadrlidir.

Qadimgi misrliklarning fir'avn, Tutankhamon, Exnaton hamda go'zal va aqlli malika Nefertitlar siymolari aks ettirilgan haykallari nafisligi, to'laqonliligi bilan eng qadimgi haykallar ichida butun jahonga mashhurdir. Ayniqsa, malika Nefertitning byustida o'ziga xos go'zalligi, ichki ma'naviy olami, xotin-qizlarga xos nazokati birmuncha mukammal tasvirlangan. Bu portret-haykal o'z zamonasining mashhur haykaltaroshi Tutmes tomonidan mahorat bilan yaratilgan. Nefertiti byustining qimmatli rangli, qimmatbaho toshlardan me'yorida qo'llanilganligi bilan ham izohlanadi. Yuz

tuzilishi, bosh kiyim, bo'yindagi taqinchoqlar tasvirda rangli toshlar juda ustalik bilan ishlatilganki, haykaltaroshlik san'atida bu xildagi namunalar kam uchraydi. Nefertiti byusti timsolida rangli haykaltaroshlikning o'ta san'atkorona bajarilganining guvohi bo'lamiz. Qadimgi yunonlarning va rimliklarning bu boradagi izlanishlari ham e'tiborga molik. Chunonchi, mashhur yunon haykaltaroshi Mironning "Disk otuvchi" asari har tomonlama ma'horat bilan yaratilgan. Yunon asotirlarida keltirilishicha, Afrodita go'zallik va muhabbat ramzidir. Buni Afroditağa bag'ishlangan haykallarda ko'ramiz. Ular nafisligi, go'zalligi bilan kishini o'ziga rom qiladi. Bu o'rinda ayniqsa "Mitos Afroditasi" haykali alohida diqqatga sazovor. Eng qadim xalqlardan hindlar o'zlarining diniy e'tiqodi bo'lmish Buddaga oid minglab haykallar yaratishgan.

O'lkamizning Surxondaryo viloyatidan qadim kushonlar davriga oid buddizmga xos haykaltaroshlik namunalarini ham ko'plab uchratish mumkin. O'zbekiston hududidagi qadim Samarqandning o'rti - Afrosiyobdan bir qancha haykalchalar topilgan. Bu haykalchalarda go'zallik, sadoqat, insoniylik va diniy e'tiqodlar aks ettirilgan.

Haykaltaroshlik san'ati asarlari ham mazmuni va vazifasiga qarab monumental, dekorativ va dastgoh turlariga bo'linadi. Monumental haykaltaroshlik ma'lum bir muhit, me'morlik binolari hamda tabiatga uyg'unlashtirilib ishlangan bo'ladi. Toshkent shahridagi O'zbekiston mudofaa vazirligining binosi qarshisidagi "Jangchi soldati", shimoliy temir yo'l vokzali yonida o'rnatilgan do'stlikni sharaflovchi granitdan ishlangan haykal, sohibqiron Amir Temur, Alisher Navoiy haykallari shu turga mansub.

Mustaqil mazmunga ega bo'lgan, voqelikni borligicha aks ettirgan hamda inson ichki ruhiy olamini o'ziga xos tarzda ochib beradigan erkin ijodiy asarlar, shu jumladan, muzeylar, ko'rgazma zallari, hatto xonadonlarga qo'yishga mo'ljallangan haykallar dastgoh haykaltaroshligi deb yuritiladi. Damir Ro'ziyev, Eynulla Aliyev, Abdumomin Boymatov, Ulug'bek Mardiyev, Ilhom Jabborov kabi haykaltaroshlar shu sohada samarali ijod qilishmoqda.

Grafika san'ati - tasviriy san'atning eng keng tarqalgan hozirgavob va jangovar turidir. Grafika san'atida voqelik asosan chiziqlar, shakllar va oq-qora ranglar orqali tasvirlanadi. Bu san'at turida hat doim ham turli ranglar ishlatilavermaydi, ishlatilganida ham asar mazmunini ochib berishda asosiy vazifani o'tamaydi. Bo'yochlar kishilarni jalb qilishi yoki chaqirig vazifasini bajarishi mumkin. Shuning uchun ham, bu sohada ikki, uch xildan ortiq bo'yoch deyarli ishlatilmaydi. Grafika san'ati o'z o'rnida quyidagi turlarga bo'linadi.